

XIX. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE ANKARA-ÇANKIRI HAVÂLİSİNDE DÜĞÜN VE HACC ÂDETLERİ

Ahmet KANKAL

Milleti millet yapan temel unsurların başında şüphesiz kültür bütünlüğü gelir. Kültürün pek çok alt başlıkları vardır. Biz burada bunlardan sadece *Evlence* ve *Hacc* ile ilgili âdetlerden bahsedeceğiz. Bunu yaparken, geçmişe de ışık tutması bakımından bunlarla ilgili bir *buyrultu* yu da gözler önüne getireceğiz. Âdetlerimiz milletimizin uzun tarihi boyunca kazanmış olduğu milli husûsiyetlerimizi aksettirmektedirler. Bunların pek çoğunun İslâm öncesi devirlere kadar uzandığı ve İslâmî devrede de zenginleşerek devam ettikleri bilinmektedir. Eskiden icrâ ettiğimiz pek çok âdetimiz bugün unutulmaya terkedilmiştir. Hele bulunduğumuz XX. yüzyılda kendi değerlerimizden uzaklaşıp Batı'nın değerlerini öğrenmeye, taklit etmeye çalışmamız, bizim, âdetlerimizi terketmemizi veya unutmamızı daha da hızlandırmaktadır. Bunun neticesi olarak bugün âdetlerimiz büyük şehirlerimizde asgarî düzeyde yaşanırken, taşrada daha kuvvetlice yaşamaktadır.

Her ne kadar âdetlerimiz milli husûsiyetlerimizi aksettirmekle birlikte, bunların içinde çok az da olsa hoşagitmeyenleri de vardır. Bunlardan bazıları içtimâî hayatı zedeleyici bir hâl bile almıştır.

İşte metnini vereceğimiz *Ankara Etnografya Müzesi Arşivi'*nde bulunan Kalecik'in *1 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nin* 182. sahifesinde 353 belge numarası ile kayıtlı H. 19 Rebî'ü'l-âhîr 1256 (M. 20 Haziran, 1840) tarihli Ankara Eyâleti Müşiri tarafından Ankara ve Çankırı Kadılarına gönderilen *Buyrultu* da iki temel mevzûa işâret edilmiştir. Bunlardan birincisi, Hacc'a giden kimselerden hediye alınmaması; ikincisi ise *Ağırlık* ve "*Başlık*" ın kaldırılarak *Mehr-i Mu'accel* ve *Mehr-i Mü'eccel'in* tatbikidir. Bu buyrultuda düğün esnâsında erkek tarafına fazla masraf ve borç yaptırılmaması emredilmekte ve düğün günlerinin kısa tutulması ve kimin ne kadar mehir vermesi gerektiği tayin edilmektedir. Bu belgeden, kısa da olsa 19. yüzyılın ilk yarısında Ankara ve Çankırı hâvalisinde icrâ edilen Hacc ve Düğün âdetleri hakkında bilgi sâhibi olmaktayız.

Hacc farızası bilindiği üzere İslâm'ın beş şartından birisi olup, cemiyetimizde bu vazifenin yerine getirilmesi için husûsî bir itnâ gösterilmektedir. Belgede de ifâde edildiği üzere, bir kimse Hacc'a niyetlendiğinde, akrabâsı ve arkadaşları tarafından kendisine, lüzümlü-lüzümsüz pek çok hediye verilmektedir. Verilen bu hediyenin çoğunu, yiyecek cinsinden olanlar teşkil etmektedir. Hele bir de Hacc zamanı yaz aylarına tesâdüf etmiş ise, durum daha da güçleşmektedir. Çünkü verilen bu yiyecek maddelerini muhâfaza etmek çok zordur. Hacı adayları, bunların pek azını tüketebilmekte geri kalan kısmı ise bozulduğundan kullanmadan atmaktadırlar. Bazıları, hediyelerini nakit olarak vermekte olup, bu birincisine nazaran daha iyi ve yerinde bir harekettir. Meselenin büyüğü ise, Hacc'dan dönüşte meydana gelmektedir. Daha önceden Hacc'a niyetlenen kimseye hediye verenler, Hacc dönüşünde verdikleri hediyenin üç-dört katını talep etmektedirler. Zaten Hacc'a niyetlenen kimse, masrafını karşılayacak parayı, ya toprağını veya hayvanını satarak ya da yiyeceğinden kısarak temin etmektedir. Bir de bu hediye meselesi ortaya çıkınca çok zor durumlara düşmekte, kiminin istediği kadar hediyeyi verememekte, kimini ise küstürmektedir. Bunun neticesinde ise, Hacc'a niyetlenen kimse zarûrî masrafından ziyâde bu hediye için yapılacak masrafı düşünmektedir. Bugün dahi devam veya izlerini gördüğümüz bu kabil hareketler, Hacc'a niyetlenen kimselerin bu işi ertelemelerine sebep olmakta, bu sebepten bazı kişiler bu farızayı edâ edemeden vefât etmekte, teşebbüs edenler de borçlanarak müşkil durumda kalmaktaydılar. Bugün ise Hacc'dan getirilen hediyelerin bir kısmı Türkiye'nin ihraç ettiği mamûllerdir. Eskiden sayılan mahzûrlara ek olarak bugün sattığımız mamûlleri tekrar almak gibi ters bir duruma da düşmekteyiz. Bu ise, millî ekonomiye büyük zararlar vermektedir.

Belgede işâret edilen ikinci husûs ise evlilikle ilgilidir. "... emr-i nikâh husûsları dahî bir derecelere varmış ki otuz seneden beri nâs bi't-tabî 'unvân ve ârâyişe mecbûr olduklarından..." ifâdesinden evliliğin daha önceki devirlere nazaran XIX. yüzyıl başlarında epeyce zorlaştığı neticesi çıkarılabilir. Belgedeki ifâdelerden anladığımıza göre, evlenmeye teşebbüs eden bir kimseye önce, âdetimizdir diyerek ödeyemeyeceği kadar yüklü bir *başlık* parası teklif edilmektedir. Daha sonra altın ve gümüşten mamûl ziynet eşyası, türlü türlü kumaşlar, elbiseler, oturma odası ve yatak odası döşemesi yaptırılmaktadır. Bütün bunlar, kız tarafının cemiyet içindeki itibârlarının sarsılmaması! için istenmektedir. Bunlar yapıldıktan sonra sıra

düğüne gelmekte ve bu sebeple de sekiz on gün düğün yemeği ziyâfeti çekilmektedir. Tabii ki bunun neticesinde, bir kimsenin için hayatının en mutlu anlarından birisini teşkil eden düğünler, erkeğin hayatını zindana çevirmekte, neşesini kaybettirmekte ve belgede ifâde edildiği gibi "*sanki yılan zehirine bulaşmış gibi*" bir hâle koymaktadır. Üzerine yüklenen bunca masrafı karşılayacak parayı bulmak için erkeğin düğün gününden sonra evini ve hattâ memleketini terkettiği ifâde edilmektedir. Gerek hacılardan hediye almak ve gerekse düğün eşyası ve düğün yemeği husûslarında bu kadar isrâfa dalmak menedilmektedir. Bu kabil hareketlerin neticesinde Hacc'a gidenlerin azalacağı ve nüfusun artış hızının gerileyeceği ifâde edilmektedir. Düğün yemeği husûsunda da Peygamberimizden bir misal verilmektedir. Peygamberimizin izdivâclarından birisinde ashâbına düğün yemeği olarak sadece *sevika*, bizim ise *kavut* (kavut, kavrulmuş buğday, mısır vb. şeylere denir) dediğimiz yiyeceği yedirdiği ifâde edilmektedir.

Bu düğün âdetlerini bugün dahi Ankara ve Çankırı havâlisinde görmemiz mümkündür. Hattâ kasaba ve köylerdeki düğünler aynen belgede ifâde olunduğu şekilde yapılmakta olup *başlık* isteme âdeti nâdiren de olsa devam etmektedir. Kız tarafı erkek tarafının maddî gücünün yetip yetmeyeceğini düşünmeksizin *takı* ve eşya talebinde bulunmaktadır. Gelinin eşyası ne kadar çok ve düğünü de ne kadar şaşaalı olur ise halk arasında itibârının o nisbette artacağına inanılmaktadır. Bazılarına göre de erkek tarafı vazgeçmesin (caymasın) diye mümkün mertebe fazla harcama yaptırmak gerektiğine inanılmaktadır. Her ne sebeple olursa olsun bunlar anlayışsızlığın ve karşılıklı itimatsızlığın neticesidir.

Belgenin en orjinal taraflarından birisi de kimselerin ne kadar *mehir* vereceğinin tesbit edilmiş olmasıdır. (Burada hemen ifâde edelim ki, kastedilenden cemiyette bir sınıflamanın olduğu neticesi çıkarılmamalıdır. Aksine bunun tesbiti ile insanların gelecekteki saâdet ve mutlulukları gözönüne alınmıştır. Bununla alâkalı pek çok atasözümüz vardır; "*Davul bile dengi dengine vurur*" vb. gibi.) Buna göre ulemâ, eşrâf ve yörenin ileri gelenlerinden biri yine kendi emsâlinde bir zâtın kızını alırken 500 Guruş *mehr-i mü'eccel* verecektir. Bundan başka tüccârın ileri gelenleri ve hatırlı kimseler 250 ile 300 Guruş; bir kaç çift öküz koşar, kazâsında ve köyünde *baş ev* tabir olunan oda sahibi ve köy muhtarı gibi rençber ağalarının 150 ile 200 Guruş; bir ile iki çift öküz koşar rençber tâifesinin ise 100 Guruş *mehr-i mü'eccel*

vermeleri kararlaştırılmıştır. *Mehr-i mu'accel'in* ise *Mehr-i mü'eccel'e* münâsib bir şekilde olması ifâde edilmektedir. Düğün ise, *zıfaf gecesi'nin* akşamı; akraba ve taallukâtı çok bulunan kimselerin ise bir gün öncesi, yani Perşembe günü sabahından akşamına kadardır. Herhangi bir kimse bu şartlara uymaz ise kendisine gereken cezânın verilmesi emredilmektedir.

Belgenin bu kısa değerlendirmesinden sonra, bugün icrâ edilen düğün merâsimi ile eskisi arasındaki farklar hakkında da malûmât vermek yerinde olacaktır. Belgenin yazıldığı tarihteki ile bugün icrâ edilen düğün merâsimi arasında esâsda bir fark yoktur. Yalnız Osmanlı döneminde *Cuma* günleri uğurlu sayıldığından, zıfaf gecesi o güne gelmekteydi. Bugün ise resmî tatil Cumartesi-Pazar günleri olduğu için düğüne iştirâk husûsunda uzakta bulunan yakın akrabânın karşılaşacağı güçlükler de gözönüne alınarak düğünün ağırlığı hafta sonuna kaydırılmıştır.

Düğünün yapılış şekli açısından da bazı değişiklikler olmuştur. Düğünler eskiden evde *mevlüd* okutularak veya davul, zurna ve saz çalınarak yapılırdı. Bugün ise yukarıdakilere ilâve olarak salonda (mahfelde) mevlüdü veya sazlı olarak yapılmaktadır. Ayrıca nikâh dâiresinde resmî nikâhın kıyılması şeklinde yapılan düğünler de mevcuttur.

Evlenmeler görücü usûlü ile veya kız ve oğlanın aracısız olarak tanışmaları yolu ile olur. Oğlan kıza sevgisini bildirmek için sürekli kızın evinin önünde gezer. Buna halk arasında *yellenme* denir. Kız bu sevgiye karşılık veriyorsa oğlan büyüklerini *dünürlüğe* gönderir. Görücü usûlü ise tavsiye ile olur. Tavsiyeler kızın ahlâkına, güzelliğine veya becerikliliğine göredir. Eğer gelen dünürcülere kızın gönlü var ise hizmette kusur etmez, fakat yok ise ellerini öpmeye çıkmaz ve ayakkabılarını da ters çevirir. Dünür gelenler de bunu anlayarak bir daha rahatsız etmezler. Şayet kızın gönlü olup da anne ve babası vermiyor ise, oğlan tarafı yörenin ileri gelenlerini gönderirler ve alıncaya kadar da bu işin peşini bırakmazlar.

Kız istenip sözü alındıktan sonra "*fetâ veya fetaha*" denen bir hâdisce cereyân eder. Fetâ günleri umûmiyetle Perşembe günü akşamına denk getirilir. Bu gün uğurlu sayılır. Fetâya oğlan tarafının büyükleri ile hoca iştirâk eder. Kız evine bir sandık lokum ile gül suyu getirilir. Hoca dîni nikâhı kıyarak duâsını yapar. Bundan sonra kız tarafının ileri gelenleri, oğlan tarafından bazı taleplerde bulunurlar. Bunu zaten

daha önceden bir liste halinde hazırlamışlardır. Bu listede umûmiyetle şunlar bulunur:

3 Gremse, 1 Beşbirlik, Reşat Küpe, Altın zincir de olabilir.

4 ile 10 arasında değişen altın bilezik.

Yatak ve yorgan için 250 kg. yün, 50 kg. pamuk.

Misafir ve yatak odası takımları.

2 "Taban" ve 2 "Parça" halı ve kilim.

Dikiş Makinası, maddî durumu iyi olanlardan buzdolabı, çamaşır makinası ve fırın da istenir.

Sandık içi parası (başlık). (Eskiden Palto Parası, kızın babası için).

Kardeş Yolu (At, tabanca veya bir miktar para).

Bu liste maddî gücü yerinde olan tarafından kabul edilir. İyi olmayan tarafından ise iş pazarlığa dökülür. Oğlan tarafından konuşma ve iknâ gücü kuvvetli olan birisi bilezik sayısı ve sandık içi parası husûsunda indirimler ister. İş tatlıya bağlandıktan sonra getirilen lokum ve gül suyu kız tarafından ikrâm edilir. Ayrıca kız, büyüklerin elini öper ve onlar da kıza para verirler. Böylece bu merâsim biter.

Aradan iki veya üç gün geçince, oğlan tarafı yakın akrabalarına haber göndererek, meselâ Cumartesi günü, *çöreğimiz* vardır. Bir hazırlık başlar, maddî durumu iyi olan bir sini baklava, orta olanlar ise bir sini çörek yaparlar. Oğlan tarafı da beş siniden az olmamak şartı ile baklava açar. Oğlan evinde toplananlar, tutulan davulcunun arkasına düşerek kız evine doğru yönelirler. Bu hâdise Yatsı namazından sonra olur. Herkes hazırladığı siniyi başının üstünde taşıyarak gider. Espiri olsun diye delikanlılar çörek alır kaçarlar. Kız evine gelindiğinde şenlik başlar. Sesi güzel olan birisi köşeye oturtularak def eşliğinde türküler söyler. Oyun için ortaya çıkan kimselere akrabası para yapıştırırlar. Yapıştırılan paralar defin içine atılır ve bunlar defî çalanın olur. Her köyde en az iki veya üç def çalan kimse bulunur. Defçilerin türkülerinden misâller verecek olursak: *Çek Deveci Develeri, Karyolamın Demri, Misket, Çiçek Dağı, Konyalı, Kuru Fasulye* vb. gibi. Şenlikten sonra herkes evine dağılır.

Sabah olunca kız tarafı gelen sinileri ortaya getirir. Birkaç baklava ile biraz çörek, tabakların içine konularak yakın akraba ve komşulardan gelenlere dağıtılır. Bu ikram, Nişan (Şerbet) için bir ikazdır. Kime bu hediyelerden verilir ise nişan günü o kişinin hediye getirmesi beklenir. Yine aradan birkaç gün geçtikten sonra, kız evi iki veya üç sını baklava, damat adayına bir takım elbise, kayınbaba ve kayınanaya hediyeler hazırlayarak oğlan tarafına gelir. Aradaki fark o gece eğlencenin olmayışıdır. Bu arada damat adayı fırsat kollayarak kızı görmeye gider. Bu buluşmalar dâimâ gizli yerlerde olur. Oğlan, kızı ilk defa görmeye geldiğinde mutlaka bir hediye ile gelir. Buna halk arasında *yüz görümlüğü* denir. Bu hediye tümlük, altın bilezik, yarımlik veya altın kolye ve kıymetli şeylerdir. Daha sonraki gelişlerde de eli boş gelinmez ancak hediye birincisi kadar ağır olmaz. Bundan sonra artık çerez nevinden yiyecekler alınır. Hediyelerin ağır olduğu diğer vesileler ise dinî bayramlar, *Yılbaşı* ve *Hıdırellez* günleridir. Şimdi biraz da saydığımız bu günlerde cereyân eden hâdiseler ve alınan hediyelerden bahsedelim.

Bayramlar:

Bayram öncesinde kız çarşıya çıkarılarak beğendiği kıyafetler çorabından başörtüsüne kadar alınır. Bayram günlerinde kız ve oğlan tarafı epeyce bir masraf yaparak yemekler hazırlarlar. Kız bütün arkadaşlarını yanına alarak oğlan tarafına el öpmeye gider. Yemek, meyve ve çerez yendikten sonra çaylar içilir. Kayınbaba ve kayınana o gün gelin kızlarına ayrı ayrı harçlık mâhiyetinde para verirler. Bu topluluk o gün akşama kadar oğlan tarafı akrabalarının ellerini öpmek için ev ev gezer. Her gidilen yer durumuna göre gelin kızı hediyeler verir.

Kız tarafının da hazırlık yaptığını ifâde etmiştik. Damad da bütün arkadaşlarını toplayarak kız tarafına el öpmeye gider. Kayınana tüm marifetini göstermek için büyük çaba sarfeder. Damadın gezmesi burada biter, akrabayı dolaşp hediye toplamaz.

Yılbaşı:

Yine gelin kızı kıyâfet alınır. Bir gün önceden hindi, yemeklik, çerez ve meyveler oğlan tarafından kız tarafına gönderilir. Hediye olarak da bir takı takmak ihmâl edilmez. Oğlan tarafı yılbaşı akşamı kız tarafına misâfir olur. Misâfirler oğlanın âile efrâdıdır.

Hıdırellez:

Bugün kırlara gidilir. Oğlan ve kız evinin yakınları ile kızın arkadaşları bu geziye davet edilir. Kayınbaba o gün besli bir koç satın alarak süsler ve koçun boynunu bir de altın takarak herkesin görmesi için koçu süre süre kızın evine götürür. Koçun üzerindeki bütün hediyeler kızın olur. Gidilecek yer akarsu kıyısı yeşillik bir yer veya soğuk suyu bulunan bir yayladır. Koç burada kesilir, kazanlarda yemekler pişer, yenilir, içilir. Gençler top oylar, kızlar ip atlar, salıncak kurup sallanırlar. Salıncakta sallandıkça günahlarının döküleceğine inanırlar. O gün herkes adak adar, Allah'a yalvarırlar. Akşama evlere dönülür.

Biraz da nişan (şerbet içme)'dan bahsedelim. Bu merâsim iki tarafın münâsib gördüğü bir ayda yapılır. Umûmiyetle ilkbahar ve Harman sonrası tercih edilir. O gün kararlaştırıldıktan sonra her iki taraf alış-veriş çıkar. Alınan şeyler oğlan tarafını bayağı terletir. Ufak da olsa aralarında münâkaşa olabilir. Bu arada kız tarafı *hamama giren terler* sözünü sık sık hatırlatır. Bu alış-verişte gelin kıza 3-4 kat kıyâfet, 2 takım iç çamaşırı, manto, çizme, yazlık-kışlık ayakkabı, terlik, altınlar, bilezikler, perdeler, döşek yüzleri, divan örtüleri, 1 top astar (Amerikan), 1 top patiska, 1 top etamin, 50 veya 60 tülband; hala, amca, teyze, dayılar için yollar (hediyeler), 1 topa yakın elbiselik kumaş, 1 topa yakın basma, ana yolu, bacı yolu, kardeş yolu derken epey birşeyler alınır. Bu alınanların hepsi oğlan evine götürülerek oradan dağıtılır.

Şerbet, oğlan tarafından Pazartesi gününden başlar. Oğlan tarafı iki gün ekmeç açar. Bu ekmeç umûmiyetle yufka olur. Çarşamba günü tath için yufka açılır. Perşembe günü pişirilir ve şerbeti dökülür. Cuma günü davulcu gelir, oğlan evinin kapısı önünde çalmaya başlar. Duymayan kimseler de böylece duymuş olur. Oğlanın arkadaşları gelerek oyun oynarlar ve Halay çekerler. Erkekler Halay çekerken kızlar pencereden bakarak onları şevke getirir. Akşam üzeri kız evine *hayırlı olsun* demeye gidilir. O akşam her iki taraf da kendi evlerinde eğlenirler. Davul daha çok oğlan tarafında çalınır. Oğlan tarafında Cumartesi sabahı ya bir dana veya iki-üç koyun kesilir. O gün aşçı yemekleri yaparak bütün hazırlıklarını tamamlar ve misâfirleri beklemeye başlar. İkindiden sonra gelen misâfirleri davulcu çeşitli havalar çalarak karşılar ve masasına oturuncaya kadar ona eşlik eder. Gelen misâfir davulcuya para vererek susturur. Akşam üzeri bir

eğlencedir başlar. Davulcu ve sazcu birbirlerini dinlendirerek çalarlar ve söylerler. Yemekler yenir, içki içenler gece geç saatlere kadar kalırlar, içmeyenler ise davetiyelerini verip hayırlı olsun diyerek giderler. Bu eğlence gece iki veya üçe kadar devam eder. Sabahleyin bulaşıklar yıkanır ve etraf temizlenir. Öğleye doğru kız tarafına şerbet gidecektir. Büyük bir kazanda şeker eritilir, içerisine kaynamış karanfil suyu ile pembe şerbet boyası ilâve edilerek karıştırılır. Kız tarafında ise, kız süslenir, nişan elbisesi giydirilerek bir sandalyeye oturtulur. Bu arada kızın arkadaşları oyunlar oynarlar. Bazen kız da oyuna çıkarılır. Oğlan tarafında toplanan misâfirler, davulcunun arkasına düşerek kız evine doğru giderler. Bu arada şerbet kazanını taşıyan iki kişi davulcunun hemen arkasında yer alır. Tam köyün meydanına gelince tabanca atılmaya başlar. Kimin nişan ve düğününde daha çok tabanca atılırsa o kişi daha itibârlı addedilir. Ancak şimdi tabanca atma âdeti kalkmıştır. Kafile kız evine vardığında, bahçe var ise erkekler bahçenin dışında kalırlar, kazanı taşıyan iki erkek ile kadınlar ise bahçenin içine girerler. Şerbeti getirenlere hediye vermek âdettir. Bunlar hediyelerini almadıkça şerbet kazanını kız evine bırakmazlar. Kadınlar bir dâire çizerek gelin kız ile damadı dâirenin ortasına hazırlanmış bir masanın başına oturturlar. Önce oğlan tarafının çarşafı tutulur. Gelen elbiselikler bu çarşafta, paralar ise bir çantada toplanır. Daha sonra kız tarafının çarşafı tutulur, aynı işlem onlar için de tatbik edilir. En sona takı işi kalır. Çarşafta toplanan elbiselikler ve takılar sesi gür bir kişi tarafından yüksek sesle halka duyurulur. Takılar, annesi ve babası hayattâ olan bir kişi tarafından, kızın koluna ve boynuna takılır. Başî bütün olsun diye. Takılar takıldıktan sonra gelin kız ile damad erkekli-kadınli bütün büyüklerin ellerini öperler. Bundan sonra kalabalık dağılır. Ayrılmayanlar oğlanın çok yakınlarıdır. Bunlar içeri girerek ne kadar elbiselik ve takı gelmiş ise sayarlar; ancak kız tarafına gelenlere karışmazlar. Toplanan paralarla ya altın alınır veya kızın diğer eksikleri için harcanır. Elbiselikler kız tarafında kalır. Ancak buna mukâbil kız tarafından düğünde kazan, helke ve buna benzer eşya istenir. Pazartesi günü kız tarafı komşularına tas tas şerbet dağıtır ve *şerbet helkesi* denen nişan sonrası güne davet eder. Öğleden sonra oğlan tarafının akrabası ile kız tarafının şerbet verdiği kimseler *şerbet helkesi* ne gelirler. Nişana gelemeyen kişiler hediyelerini getirirler, yakınlar yine hediyeler vererek birer bardak şerbet içer ve dağılırlar. Şerbet'ten sonra damad, kız evine daha sık gelir gider. Kızın babası ve ağabeyisi görse bile görmemezlikten gelip hoş karşılarlar.

Şerbetten sonra sıra düğün hazırlıklarına gelir. Kız evi çeyizi tamamladıktan sonra oğlan tarafına çeyiz tamam, düğünü yapabilirsiniz der. Oğlan tarafı bu haber üzerine harekete geçer. Kız ve oğlan tarafı toplanır *prtı alma* dedikleri eşya almaya çıkarlar. Mağazaları gezerek beğendiklerini seçerler. Misafir odası, yatak odası, oturma odası, yatak örtüsüne kadar herşeyi oğlan tarafı alır. Peşin verebildiklerini verir, geri kalanını kayınbabanın üzerine yazdırırlar. Damadın üzerine de yazdırılabilir. Eşyanın hepsi kız evine getirilir. Kız evi odanın birisine eşyaları düzer, çeyizlerini asar. Böylece düğüne hazırlığını tamamlamış olur. Oğlan tarafı da davulcu ve sazıcıyı tutarak Pazartesi günü düğününe başlar. Yine şerbette olduğu gibi. İki gün ekmeç açılır, iki gün tatlı yapılır. Perşembe günü akşam üzeri oğlan tarafı *bayrak* kaldırır. Bayrak umûmiyetle uzunca bir kavak ağacının ucuna bağlanır. Ağacın uç kısmına elma veya soğan geçirilir. Ağacın orta kısmına ise küçük bir sopaya bağlanmış olan *sağdıç bayrağı* bağlanır. Sağdıç bayrağı renkli *cenber* veya *yementi* den olur. Bayrak direğinin dibine mutlaka kan akıtılır. Bu herkesin maddî durumuna göre bir tavuk veya koyun olabilir. Akşam cämiden çıkan kimseler eve davet edilerek onlara *bayrak ekmeği* veya *bayrak yemeği* verilir. Oğlan tarafından bir grup da bir kaç tabak yemek alarak, kız tarafına *hayırlı olsun* demeye gider. Kız tarafının komşuları da yemekler hazırlayarak kız evine gelirler. Gelen yemeklerin hepsi orada bulunan kimseler tarafından yenildikten sonra gelen kimseler kızın çeyizine bakar ve dağılırlar. Cuma günü öğleye doğru davulcu gelerek oğlan evinin önünde çalmaya başlar. Yine gençler toplanır, ikindiye doğru kız evine *yük* gider. *Yükte* oğlan tarafından oğlana verilen yatak, yorgan ve yastık bulunur. Akşam olunca kıza *ana kınası* gider. Ana kınası yakıldıktan sonra kız halası veya teyzesi tarafından eve yatmaya götürülür. Kız burada yıkanır ve yatar. Sabahleyin evine erken gider çünkü Cumartesi günü düğünün en hareketli olduğu gündür.

Cuma günü *okuntu* adı altında oğlan tarafına yardım olsun diye yakınları ve komşuları şeker, patates, fasulye, makarna, şehriye, pirinç vb. yiyecekler getirirler. Bu okuntu getirenlere yemek ikrâm edilir. Oğlan evine aşçı Cuma gününden gelerek yemekleri pişirir. Yemek pişirmenin ağırlığı Cumartesi günü olur. Cumartesi günü oğlan tarafından kız tarafına *kına davarı* adı verilen bir koyun gönderilir. Kız tarafı gelen bu koyunu keserek misâfirlerine ikrâm eder. İkindiye doğru sazıcı gelerek oğlan tarafında çalıp söylemeye başlar. Sazcının sesini duyan davetliler bir bir gelmeye başlarlar. Orta yaşlılar

yemeklerini yerler, hediyelerini vererek hayırlı olsun derler ve giderler. Gençler ise geç saatlere kadar eğlenirler.

Kız tarafında eğlence daha değişiktir. Kız tarafına gelen hediyeler para değil de kızın kullanabileceği ev eşyasıdır. Herkes maddî durumuna göre birer hediye getirir. Ancak abla, ağabey, amca, dayı, hala, teyze *yolları* umûmiyetle büyük hediyelerdir. O gün akşam saat 10 ile 11 arası oğlan tarafından kız tarafına kına gelir. Kına yakılırken baş övülür. Bu övme şöyle olur: Ortaya bir yastık konur ve gelin kızın yüzünü örtecek şekilde bir örtü örtülür. İki kişi kızın koluna girer ve dışarıdan içeriye şu türküyü söyleyerek girerler:

"Atladı girdi eşiği,
Sofrada kaldı kaşığı;
Büyük evin yakışığı
Kız kınan kutlu olsun
Her yerde dilin tatlı olsun".

Kızı o yastığın etrafında üç defa döndürürler ve yönü kibleye gelecek şekilde oturturlar. Bir kişi *gelin kına yakalım* der. Oradakiler hep bir ağızdan *kutlu olsun* derler. Bu üç defa tekrarlanır. Kınayı yakan kişi *kutlu olsun diyenlerin ağızı tatlı olsun* der ve kınayı yakar. Kınası yakılan kız büyüklerinin elini öper. Büyükler de ona *ağıt* yakarlar. Bundan sonra oğlan tarafı evlerine giderler. Kalabalık dağılmadan kız tarafı da oğlana kına yakmaya gider. Büyükçe bir tepsinin (veya sininin) içine fındık, fıstık, leblebi, şeker ve ortasına da karılmış bir tabak kına konur. Kına tabağının içinde de mumlar bulunur. Ayrıca birkaç sigara paketi ile mendiller de unutulmaz. Kızın aksine oğlanın kınası açık havada yakılır. Oğlanın arkadaşları hep bir ağızdan:

"Sabahleyin kalktım, ezan sesi var,
Ezan da sesi değil yar yar burçak yası var,
Bakın şu adamın kaç tarlası var,
Amanın da kızlar ne zorumuş burçak tarlası,
Burçak tarlasında yar yar gelin olması.

Sabahleyin kalktım sütü pişirdim,
Sütün de köpüğünü yar yar yere taşırdım,
Burçak tarlasında aklım şaşırardım,
Amanın da kızlar ne zorumuş burçak tarlası,

Burçak tarlasında yar yar gelin olması" diye türkü söylerler. Türkü bitince alkışlanarak kına yakılmaya başlanır. Kınayı yakan

kişi kına tabağını eline alınca *kına donmuş* der. *Hani kızın anası, babası, ağabeyisi, dayısı, amcası yok mu?* diye sorar. Bunun üzerine çağırılan kimseler gelerek tabağın içine para atarlar ve böylece *kınanın donu çözülmüş* olur. Oğlanın kınası yakılırken, arkadaşları ona iğne vb. şeyler batırmaya çalışırlar. *Sağdıç* bu gibi hareketlerden *damadı* korumak zorundadır. Kınası yakıldıktan sonra damad, sağdıç tarafından kaçırılır. Sağdıç damadı evine getirir, yedirir, içirir, gerekirse yıkanmasını temin eder ve dinlenmesi için yatırır. Kız evinde erken yatma bahis mevzûu değildir. Genç kızlar gelin kızla birlikte yatarlar. Eğlence gece saat 2 ile 3'e kadar devam eder. Daha sonra kızın çeyizi toplanmaya başlar. Kızın hediyeleri paketlenirken kız için gelen hediyeler eğer çift ise kızın anası bunların birini kendi evinde alıkoyar. Bu arada genç kızlar gelin kızın ayakkabısının altına isimlerini yazarlar. İnanişâ göre, gelin kız giderken ayağını sürüyerek, onların da gelin olmalarını sağlar. Bu arada kim uyursa, ya yatağa iğnelenir veya eli yüzü baca karası ile boyanır. Bu âkıbete uğramamak için kimse uyumayı göze alamaz.

Pazar günü oğlan tarafı erkenden kalkıp davulcuyu yakın akrabaya okuntuya gönderir. Davulun çalması ile ev sahipleri uyanırlar. Davulcuya para verip hediyelerini güzel bir paket yaptırıp, çocuklarının eline verir ve davulcunun yanına katarak oğlan evine gönderirler. Okuntudan dönen davulcu bu sefer kız evine pilav götürür. Buna *Dam Pilavı* denir. Genç erkekler gelin kızın başında yatan sevgililerine veya nişanlılarına pilav süslerler. Pilav tabağı çikolata ve sakız ile bir güzel süslenir ve bunlar sahiplerine teslim edilir. Gelen yiyeceklerle kız başında yatanlar bir güzel kahvaltı yaparlar. Öğleye doğru oğlan tarafından tutulan arabalar, içerisindeki yolcularla kız tarafına gelir. Araba ne kadar çok olursa o kişinin itibarı o derece de fazla sayılır. Arabalara önce eşyalar yüklenir. Bu arada kızın kardeşi veya yakın akrabasından birisi sandığın üzerine oturtulur. *Sandık parası* veya *kapı açma parası* sağdıç tarafından ödenir. Sağdıç bu arada bayrakları kimseye kaptırmamaya çalışır. Eşyanın yüklenmesi bittikten sonra, sıra gelini arabaya bindirmeye gelir. Gelin arabaya binmeden beline *kardeş kuşağı* denilen kırmızı kurdele bağlanır. Bu kuşağı kızın kardeşi, eğer yoksa dayısının veya amcasının oğlu bağlar. Bu kuşak bağlanırken herkes ağlar. Gelini gözyaşları içerisinde arabaya bindirirler. Arabalar kornalarını çalarak, kız evini terkederler. Hareket eden arabalar önce köyün veya kasabanın meydanına gelir. Câminin yanında dururlar ve gelin dualanır. Herkes yapılan duaya *âmin* dedikten sonra arabalar tekrar kornalarını

çalarak bütün köyü gezer ve oğlan evine gelirler. Bu sırada oğlan evinin önü epeyce kalabalıktır. Gelin arabasının kapısını açmak için kayınbaba çağrılır. Kayınbabadan *yol* alındıktan sonra gelinin arabadan inmesine müsâade edilir. Gelinin bir kolunda damad, diğer kolunda kız tarafından bir yakını vardır. Kız evinden gelen diğer bir kişi de gelinin önünde ayna tutar. Ayna tutulmasının manâsı tüm hayatının ayna gibi temiz olmasıdır. Eve doğru ilerledikçe damad cebine doldurduğu *saçı* denilen bozuk paraları geriye doğru atar. Herkes bu paradan alabilmek için birbiriyle yarışır. Bu paranın maddî bir değeri yoktur, tamâmen manevidir. Gelin kapıya yaklaşırken, içi su dolu bir çömlek gelinin ayakları dibine atılarak kırılır. Tabak içerisine konmuş olan çerez nevinden yiyecekler de gelinin başından serpilir. Evin kapısına gelince, kapının önüne bir tahta kaşık konur. Gelin önce bu kaşığı ayağıyla vurarak kırar. Böylece onun gücü kuvveti ortaya çıkar. Daha sonra kaşığın içerisine hazırlanmış olan yağ kapının alt ve üst eşiğine parmağı ile süsler. Bunun manâsı da o eve yağ gibi yapışsın çıkmasın demektir. Eşiğe basmadan atlayarak içeriye girer. Eşik mukaddes addedilir. Gelin alkışlar içerisinde bir odaya alınır. Bu odada gelin ile damad bir müddet yalnız kalırlar. Damat şerbetini içtikten sonra şerbeti getirenin parasını bırakır ve odayı terkeder. Bu arada gelin ile damad içeride iken dışarıda kayınbaba ile kayınana güreş tutarlar. Bu güreşte bir başkası kayınanaya yardımcı olarak kayınbabayı yere yıkar ve kayınana güreşte galip ilan edilir. Damad içeriden çıktıktan sonra, gelin salona getirilir ve bir sandalyeye oturtulur. Büyük küçük herkes gelini görmek için yarış ederler. Gelin otururken eşyaları kız evinden gelen iki kişi tarafından düzenlenir. Damad dışarı çıktıktan sonra dışarıda *güveyi donatma* denen hâdise cereyân eder. Damadın ceketini çıkarılarak tekrar giydirilmeye çalışılır. Güveyi donatan kimse *gelin-güveyi donatalım* halk ise *kutlu olsun* der. Bu üç kere tekrarlanır. Güveyi donatan kimse *kutlu olsun diyenlerin ağızı tatlı olsun* der ve damadın ceketini giydirmeye çalışır. Babasına ceket olmuyor der. Bunun üzerine oğlanın babası *bilmem şuradaki tarla ve ahırdaki sarı inek onun olsun* der. Aynı şeyler damadın annesinden de istenir. Böylece damadın yeni evini kurmasına yardım edilmiş olur. Güveyin donatımı bittikten sonra arkadaşları onu alarak gezmeye giderler.

Bu arada gelin odasının hazırlandığını yukarıda ifade etmiştik. İlk gün gelinin yatağı yere yapılır. Gelin ile damad gerdeğe yer yatağında girerler. Yatsı Namazı cemaatle kılındıktan sonra, damad yanında sağdıç ve bir grup arkadaşı ile eve gelir. Evin kapısında imam

duâ ettikten sonra damadın arkadaşları, bazıları yumruklayarak bazıları iğne batırarak damadı içeri atarlar. Damad odaya girip gelinin duvağını açarken mutlaka bir hediye takar. 2 rekat namaz kılındıktan sonra gerdeğe girerler. Onlar içeride iken sağdıç, kız tarafından gelen iki yakını ve bir grup erkek tarafı dışarıda beklerler. Yeni evliler gerdeğe girmeden kız evinden gönderilen *tavuk* ile *tatlı* da mutlaka yerler. Çünkü öldükten sonra insanın kursağında yalnız bu yediklerinin kalacağına inanılır. Gerdeğe girildikten sonra, damad dışarıya çıkarak çarşafı verir. Kız evine *müjdecî* gider. Artık herkes mesuttur. Sabah olunca gelinin yatağını sağdıçın hanımı kaldırır. Gelin, yatağın altına sağdıçın hediyelerini bırakmıştır. Gelin hanım daha sonra kayınana ve kayınbabasının elini öper. Onlar da *geln kızlık yapma* diyerek hediyelerini verirler. Hediyesini almayan gelin hediye alıncaya kadar *geln kızlık eder* ve onlar ile hiç konuşmaz. Bazen bu durum ölünceye kadar devam eder.

Pazartesi öğleden sonra *duvak açma* için yakın akraba ve komşular toplanır. Gelin yeniden gelinliğini giyer ve oturur. Bir kişi, iki tane oklava ile gelinin duvağını kaldırır indirir ve bu arada da *gelniz duvak açalım* topluluk ise *kutlu olsun* der. Bu üç defa tekrarlanır. Duvağı açan "*kutlu olsun diyenlerin ağız tatlı olsun*" der ve duvağı açar. Gelinin başından tahıl taneleri saçılır. Bunun manâsı ise bolluk içinde bulunsun demektir. Duâsı yapılır ve ikrâm edilen yiyecekler yenildikten sonra, ortaya bir sini veya elek konur. Gelen kimseler hediye ve para getirdiler ise getirdiklerini bunun içine atarak giderler. Böylece düğün bitmiş olur.

Gelin bir haftalık olduktan sonra kendi anne ve babasının elini öpmeye gönderilir. El öpmeye umûmiyetle gece gidilir. Gelinin annesi kızı için hazırlamış olduğu el öpme hediyesini ellerine vererek gönderir. Bu hediye halı veya ona benzer pahalı şeylerdir. Daha sonra gelin ile damad her akşam bir yakınlarının ellerini öpmeye giderler. Bu gidilen yerler oğlan tarafının akrabasıdır. Giderken kızın hazırlamış olduğu *dürü* adı verilen hediyeler götürülür. Bu hediyeler de umûmiyetle aşağıdaki şekildedir:

Kayınana ve Kayınbabaya: Karyola örtüsü takımı, seccâde, boncuklu tülband, namaz takkesi, çorap, mendil, çarşaf ve bohça.

Kayınbirâderlere : Seccâde, hanımı için tûlbend, gömlek, çorap, mendil ve bohça.

Görümcelere : Seccâde, kocası için gömlek, tûlbend, çorap, mendil ve bohça.

Uzak akrabaya : Yastık yüzü, tûlbend, çorap ve mendilden ibâettir.

Gelen bu *dürü* ye karşılık geline de hediye veya *harçlık* verilir.

Yukarıda anlattıklarımızla kız ile oğlanın birbirlerini görüp sevmelerinden karı koca olmalarına kadar olan devreyi incelemeye çalıştık. Bazı yörelerde icrâ edilen âdetlerde ufak tefek değişiklikler olabilir. Ancak bunlar umûmî havayı bozmayacak cinstendir.

Makalemizin konusunu teşkil eden belgeden, XIX. yüzyılda Ankara-Çankırı havâlisinde icrâ edilen düğün ve hacc âdetlerini öğrenmemiz mümkün oldu. Biz de Ankara ve Çankırı'nın değişik bölgelerinden karşılaştığımız ve konuştuğumuz kimselerin anlattıklarını yazarak ve bunların ortak yönlerini gözönüne alarak 20. yüzyılda icrâ edilen âdetleri aktarmaya çalıştık. Temennimiz milli kültürümüzün birer parçası olan ve bugün unutulmaya yüz tutmuş bu ve bunun gibi âdetlerimizin bir an önce gerektiği şekilde incelenip gelecek nesillere aktarılması yönündedir.

Iftihârû'l-ümerâ'i'l-mücâhidîn Redif 'Asâkir-i Mansûre-i Şâhâne Miralaylarından Çankırı Sancağı idâre-i umûr-ı zabtiyesine me'mûr sa'âdetli Beğ -dâme ikbâluhu (ve) mecduhu- ve şerâyi'-şî'âr livâ-yı mezbûr meclis kâdisi faziletli efendi -zîde fazluhu- ve kıdvetü'l-'ulemâi'l-mütehakkıkîn müftisi fekâhetlü -zîde takvâhu- ve mefâhirü'l-'emâsil ve'l-akrân a'zâ-yı meclis ve e'imme ve mahallât muhtârları -zîdet mekâdiruhum- inhâ olunur ki: Beyândan müstağni olduğu vech üzere hakkında nice nüsûs-ı ilâhî ve ehâdis-i Hazret-i Peygamberî nüzûl ve sunûh buyurulub şe'a'ir-i İslâmiyyeden olan edâ-yı fariza-yı Hacc ve ifâ-yı levâzım-ı penc-genç ile mücib-i tevâlûd ve tenâsül-i bi-lâ-'ivcâc olan emr-i nikâh husûslarında tarika-yı atika-yı sahâbe-yi güzîn ve kâ'ide-yi kadîme-yi selef-i sâlinin -rıdvânu'l-lahu Te'âlâ 'aleyhim ecma'in- ile 'amel u hareket bi'l-cümle mü'minîn ve muvahhidîn üzerlerine lâzıme-yi zımmet iken bir müddettenberi bilâd-ı İslâmiyyenin ekser-i mahallerinde ve husûsuyla Ankara ve Çankırı nevâhî (ve) kazâlar(ın) da işbu usûl-i mergûbeden 'udûl ve hevâ-yı nefse ittibâ' ve duhûl olunarak farazan bir kimesne Hacc-ı Şerîfe gitmek lâzım gelse kable'z-zihâb akârib ve ahbâbları tarafından câme-şûy ve sâ'ir gûna bi-lâ lüzûm şeylerden hediye nâmiyle bir mikdâr nesne verilüb merkûmun Hacc'dan 'avdetinde verdiği hediyenin üç dört katı hediye matlûb olunmak ve me'mûlünden noksan verildiği takdirce 'adem-i kabûl birle geriye bırakılıb bi-çâreden bayağı hukûk da'vâ eder gibi mutâlebe ve muhâsama birle dediği kadar nesneyi hâk tâ hâk tahsîl ettirmek 'âdet-i kerîhe ve zulm-i sarihadan olmuş. Binâ'en 'aleyh bir kimesne Hacc-ı Şerîfe gitmek lâzım gelse iyâb u zihâb masârifât-ı zarûriyesinden başka mahsûsen işbu hediye 'âdet-i kerîhesi için beş on bin guruşa dahî muhtâc olacağından gelecek sene öbür sene diyerek ifâ-yı edâ-yı farzdan mahrûm ve tevhid kalmak misillü hâlât-ı garîbe vukû' bulmuş ve kezâlik emr-i nikâh husûsları dahî bir derecelere varmış ki otuz seneden beri nâs bi't-tabî' 'unvân ve ârâyîşe mecbûr olduklarından farazan bir kimesne "*Venkîhû el-eyâmâ*" (24. NÛR sûresi 32. Âyet) fermân-ı ilâhiyi imtisâl ederek emr-i tezevvüce mübâşeret eylese 'âdet-i belde böyledir diyerek kudretinden hâric başlık alınmak ve envâ'-yı zer-i sufr ve akmişeden esvâb ve câme-hâb ve oda döşemesi yapılmak 'arûs için akrân-ı emsâl meyânında 'ırzımız vardır diyerek envâ'-yı huliyât tanzîm kılınmak ve sekiz on gün 'ale't-tevâlî velîme olunmak misillü bi-çâreyi bu sûretle

düyün-ı kesireye düçar ve lezâ'ız-ı 'arûsunu âlûde-i zehr-i mâr ve tezevvüc gününden sonra te'diye-yi düyün kaydına düşerek bu sûretle terk-i dâr ve diyâr eylediği kerrât ile müşâhede ve mu'âyene kılınmış ve ma'haza bâlâda beyân olunduğu vechile hacılardan hediye alınmak ve velîme husûslarında bu vechile isrâf vâdilerine gidilmek hilâf-ı şer'-i şerîf olarak bir 'asırda görülmüş ve işitilmiş şeylerden olmayub hattâ sâhib-i şerî'at Peygamber Efendimiz Hazretleri izdivâc-ı mutahhârandan birinin velîmesinde Sevika Türki'de Kavut ta'bir olunan at'imada yalnız ânın ile ashâb-ı kirâmı ziyâfet eylediği metin-i mesâbih-i şerîfde mastûrdur bu sûretle 'asr-ı bâhir-ensâr-ı Hazret-i Nebevî ve 'asr-ı sâ'irede vukû'a gelmeyen isrâf makûlelerinin men'u def'inde muhassenât'ı 'adide olduğundan başka husûslardan dolayı hüccâcın killeti ve tenâsül ve tevâlüdün nedreti derkâr olacağından bundan böyle ş'u'umî muhdesât-ı kabîhanın men'u def ile i'mâr-ı memâlik u bilâd ve terfih-i ahvâl-i 'ibâd kazıyye-yi hayriyesi ahsa matlûb-ı Hazret-i Şehriyârî ve bu tarafda erbâb-ı meclisin dahî tensîb-kerdeleri olduğuna mebnî siz ki muhâtabûn-ı mûmâ-ileyhimsiz ma'lûmlarınız oldukda işbu buyrultumuzu cümle muvâcehesinde feth u kırâ'at ve sicill-i mahfûza dahî sebt u kayd birle ba'dez-in hüccâcdan hediye husûsu külliyyen men'u def olunması ve emr-i nikâh husûsunda dahî başlık ve ağırlık nâmı külliyyen ilgâ kılınarak ancak mehr-i mu'accel ve mü'eccel maddelerinde ve velîme husûsunda bu tarafda karâr verilüb icrâ olunmakda olduğu üzere ol havâlîde dahî ikdâmât-ı lâzîmenin ifâ ve icrâsiyle farazan bir kazânın 'ulemâ ve kişî-zâde ve 'an-'izz ile hânedân-ı kadîminden biri yine emsâlinden bir zâtın kızını aldıkda o makûlenin nikâhı beş yüz Guruş ve ondan aşağı mütemeyyizân-ı tüccâr ve dildâr hatırlı kimesnelerin iki yüz elli Guruş nihâyet üç yüz Guruş ve bir kaç çift öküz koşar ve kazâsında ve kurâsında baş ev ta'bir olunur oda sâhibi ve karye muhtârı gibi hatırlıca rençber ağalarının yüz elli nihâyet iki yüz Guruş ve bunlardan aşağı iki çift öküz koşar rençber tâ'ifesinin yüz Guruş mehr-i mü'eccel e âna tatbîkan mûnâsib derecelerde mehr-i mu'accel tesmiye kılınmak ve velîme ya'ni düğün dahî zifâf gecesinin akşamı ve yâhût akrâbâ u ta'allukâtı çok bulunan kimesnelerin bir gün akdemce ya'ni Perşembe gününün sabahdan akşamına kadar olmak ve bundan ziyâdeyi her kim tecâvüz ederse te'dibât-ı lâyıkasını icrâ kılınmak üzere karâr verilmiş ve ilâ mâ-şâe Allahu Te'âlâ düstûrû'l-'amel

tutulması lâzım gelmiş olduğundan ol vechile sicill-i mahkemeye kayd ve cümle kazâlarında i'lân u işâ'at olunub âna göre 'amel u hareket ve hilâfından tevakkî u mübâ'adet ve eğer hilâfına cesâret eden olur ise o makûlelerin derhâl Dîvân-ı Ankara'ya i'lâm ve ifâdeye mübâderet eylementiz bâbında mülhakâtiyle Dîvân-ı Eyâlet-i Ankara müşîri veyâ re'is-i mecâlisden işbu buyrultu tahrîr ve ısdâr ve eyle ba's u tisyâr kılınmıştır, bi,mennihi Te'âlâ vusûlünde gerekdir ki; ber müceb-i buyrultu 'amel u hareketle hilâfından vaz'-ı hâlat vukû'undan fevka'l-gâye tehâşî ve mücânebet eyleyesiz deyu. Fî 19 Rebî'l-âhir, sene, 1256.

(M. 20 Haziran, 1840)

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...